

بررسی تطبیقی نظریه این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی
از دیدگاه دیوید هیوم و علامه طباطبائی رحمۃ اللہ علیہ

محمود کلانی
(شهید مدافع حرم)

www.ketab.ir

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

- سرفصله: کلاسی، محمود، ۱۳۵۹-۱۳۸۲
 عنوان: بررسی تطبیقی نظریه این همانی شخصیت دنیوی و اخروی از دیدگاه دیوید هیوم و علامه طباطبائی علیه السلام
 مؤلف: شهید محمود کلاسی
 مشخصات نشر: قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام، ۱۴۲۲ ق ۱
 مرجع تولید: نمایانگی جامعه المصطفی علیه السلام در مشهد
 مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص ۵/۱۴×۵/۲۱، ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۹-۸۲۷-۸
 شابک: فنیبا
 وضعیت فهرست نویسی: وضعیت فهرست نویسی
 یادداشت: کتابخانه، ص ۱۹۵-۲۰۰؛ همچنین به صورت زیرنویس
 موضوع: هیوم، دیوید، ۱۷۱۱-۱۷۷۶ م. -- دیدگاه درباره نفس / Hume, David, 1711 - 1776 -- Views on spirit
 موضوع: هیوم، دیوید، ۱۷۱۱-۱۷۷۶ م. -- دیدگاه درباره زندگی پس از مرگ
 موضوع: Hume, David -- Views on future life -- 1776
 موضوع: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱-۱۳۶۰ م. -- دیدگاه درباره نفس
 موضوع: Tabataba'i, Mohammad Hoseyn -- Views on spirit
 موضوع: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱-۱۳۶۰ م. -- دیدگاه درباره زندگی پس از مرگ
 موضوع: Tabataba'i, Mohammad Hoseyn -- Views on Future life
 موضوع: خود (فلسفه) / Self (Philosophy)
 موضوع: زندگی پس از مرگ (اسلام) / Future life (Islam)
 موضوع: زندگی پس از مرگ / Future life
 موضوع: فلسفه اسلامی -- ایران / Islamic philosophy -- Iran
 موضوع: فلسفه اسکاتلندی -- قرن ۱۸ م / Philosophy, Scottish -- 18th century
 موضوع: فلسفه تطبیقی / Philosophy, Comparative
 موضوع: جامعه المصطفی علیه السلام العالمية، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام
 Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
 B۱۲۹۸
 ۱۹۲
 ۸۹۱۱۳۹۲
 فنیبا
 شماره کتابشناسی ملی: اطلاعات رکورد کتابشناسی

BP۱۴۲۴

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

بررسی تطبیقی نظریه این همانی شخصیت دنیوی و اخروی از دیدگاه دیوید هیوم و علامه طباطبائی علیه السلام

مؤلف: شهید مدافع حرم محمود کلاسی

چاپ اول: ۱۴۰۰ ش / ۱۴۴۲ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی علیه السلام ● قیمت: ۴۸۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸؛
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
- دورنگار: داخلی ۰۹۰۵، ۳۷۸۳۹۳۰۹، ۲۵ ۹۸ +
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶، ۲۵ ۹۸ +

pub_almustafa

http://buy-pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست اندکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

● ناظر فنی: سید محمدرضا جعفری

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر و یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، cd، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

«جامعه المصطفی علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گویم. ارتباط فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۲	بیان مسئله
۱۲	پیشینه تحقیق
۱۳	ضرورت تحقیق
۱۳	سؤالات تحقیق
۱۳	سؤال اصلی
۱۳	سؤالات فرعی
۱۴	فرضیه تحقیق
۱۵	۱. کلیات
۱۵	مقدمه
۱۷	۱. این همانی شخصیت
۱۸	۲. ارتباط نفس و بدن
۱۹	۳. آگاهی یا شعور
۲۱	۴. تعاریف
۲۱	الف) تعریف این همانی شخصی
۲۲	ب) تعریف آگاهی یا شعور
۲۳	ج) تعریف جاودانگی
۲۷	د) تعریف جوهر
۳۱	یک - اقسام جوهر

- ۳۲ هـ) تعریف نفس _____
- ۳۴ یک - کمال اول _____
- ۳۵ دو - کمال ثانی _____
- ۳۵ ۵. ارتباط این همانی شخصی با دیگر حوزه ها _____
- ۳۶ الف) ارتباط این همانی شخصی با حوزه اخلاق _____
- ۳۹ ب) ارتباط این همانی شخصی با مباحث حقوقی _____
- ۴۰ ج) ارتباط این بحث با اعتقادات دینی _____
- ۴۲ ۶. ملاک این همانی _____
- ۴۳ الف) ملاک بدن _____
- ۴۳ یک - کل بدن ملاک است _____
- ۴۴ دو - اجزای اصلی بدن ملاک است _____
- ۴۴ سه - مغز ملاک است _____
- ۴۵ ب) ملاک حافظه _____
- ۴۶ ج) ملاک نفس _____
- ۴۷ د) نفی هرگونه این همانی شخصی _____
- ۴۹ ۲. واکاوی نظریه هیوم در نفی این همانی شخصی _____
- ۴۹ ۱. نظریه هیوم در نفی این همانی شخصی _____
- ۵۲ ۲. مبانی معرفت شناسی نظریه هیوم _____
- ۵۴ الف) انطباعات و تصورات _____
- ۵۷ ب) منشأ انطباعات _____
- ۵۸ یک - منشأ خارجی _____
- ۵۸ دو - منشأ درونی _____
- ۵۹ ۳. توهم این همانی هویت شخصی _____
- ۶۲ الف) منشأ تصورات _____
- ۶۲ یک - تصور حاصل از قوه حافظه _____
- ۶۲ دو - تصور حاصل از قوه تخیل _____

- ۶۴ (ب) مفهوم علیت _____
- ۶۵ یک - نسبت طبیعی _____
- ۶۵ اول - نسبت مشابهت یا همانندی _____
- ۶۵ دوم - نسبت مجاورت یا هم پهلویی یا روابط زمانی و مکانی _____
- ۶۶ سوم - نسبت علی و معلولی _____
- ۶۷ دو - نسبت فلسفی _____
- ۶۷ اول - نسبت مشابهت _____
- ۶۸ دوم - نسبت این همانی _____
- ۶۸ سوم - روابط زمانی و مکانی (مجاورت) _____
- ۶۸ چهارم - نسبت کمیت یا عدد _____
- ۶۹ پنجم - نسبت کیفیت _____
- ۶۹ ششم - نسبت تعارض _____
- ۶۹ هفتم - نسبت علیت _____
- ۷۱ سه - نفی ضرورت علی _____
- ۷۸ ۴. رابطه اصل علیت با این همانی شخصی _____
- ۸۲ ۵. نفی جهانی به عنوان جهان آخرت _____
- ۸۸ ۶. نقدهایی بر هیوم _____
- ۸۸ الف) نقد بر تجربه گرایی هیوم _____
- ۸۹ ب) نقد مفهوم علیت _____
- ۸۹ یک - نقد راسل _____
- ۹۰ دو - نقد وایتهد _____
- ۹۰ سه - نقد علامه جعفری رحمته الله علیه _____
- ۹۱ ج) تجربه قادر به حکم در مورد امر کلی نیست _____
- ۹۲ د) گرفتن نتیجه هستی شناسی از حکمی معرفت شناسانه _____
- ۹۲ ه) علم ما به نفس حضوری است _____
- ۹۵ ۳. واکاوی اندیشه علامه طباطبائی در اثبات این همانی شخصی _____
- ۹۵ مقدمه _____

۱. نظریه علامه طباطبائی در اثبات این همانی شخصی ۹۶
۲. مبانی معرفت شناسی نظریه علامه طباطبائی ۹۸
- الف) امکان معرفت ۱۰۱
- ج) مسئله ادراکات ۱۰۵
- د) ارتباط میان صور محسوسه، متخیله و معقوله ۱۰۸
- ه) علم حصولی و حضوری ۱۰۸
- و) بازگشت علم حصولی به علم حضوری ۱۱۱
۳. رابطه معرفت شناسی علامه طباطبائی در این همانی شخصی ۱۱۴
۶. مبانی هستی شناسی نظریه علامه طباطبائی ۱۱۶
- الف) وجود مشترک معنوی است ۱۱۷
- ب) اصالت از آن وجود است ۱۱۷
- ج) وجود قابل به شکک است ۱۱۸
- د) حرکت جوهری ۱۲۰
- ه) امکان فقری ملاک نیاز معلول به علل است ۱۲۳
- و) هستی دارای سلسله مراتب است ۱۲۴
- ز) وجودهای ممکن یا جوهرند یا عرض ۱۲۴
- ح) هستی شناسی جوهر نفسانی ۱۲۷
- یک - نفس جوهر است ۱۲۷
- دو - نفس، جسمانیة الحدوث و روحانیة البقا است ۱۳۰
- سه - هویت نفس وابسته به بدن است ۱۳۵
- چهار - حرکت جوهری نفس ۱۳۶
- پنج - انسان نوع الانواع نیست ۱۳۸
۴. ادله اثبات وجود نفس ۱۴۰
- الف) ادله عقلی ۱۴۰
- یک - برهان طبیعی ۱۴۲
- دو - برهان روان شناختی ۱۴۲
- سه - برهان استمرار ۱۴۳

- چهار- برهان وحدت نفس و خویشتن ۱۴۴
- پنج- برهان انسان پرنده یا معلق در هوا ۱۴۵
- ب) ادله نقلی ۱۴۷
۵. ادله اثبات تجرد نفس ۱۵۴
۶. رابطه مباحث هستی‌شناسی علامه به این همانی شخصی ۱۵۶
۷. نتایج اثبات نفس به عنوان ملاک این همانی شخصی ۱۵۷
- الف) نتایج این همانی شخصی در دنیا ۱۵۸
- ب) نتایج این همانی شخصی در آخرت ۱۵۸
۴. تطبیق دیدگاه علامه طباطبائی و هیوم در مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناسی ۱۶۵
۱. تطبیق دو دیدگاه در مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناسی ۱۶۵
- الف) انطباعات و تصورات ۱۶۵
- ب) مفاهیم کلی (نظر هیوم) ۱۶۶
- ج) نفی جوهر نفسانی ۱۶۸
- د) نفی اصل علیت ۱۶۸
- ه) دیدگاه علامه در انطباعات و تصورات ۱۶۹
- و) نقد دیدگاه دیوید هیوم در مفاهیم کلی، جوهر و اصل علیت ۱۷۳
- یک- کیفیت دستیابی ذهن به مفاهیم ماهوی ۱۷۳
- دو- کیفیت دستیابی به مفاهیم فلسفی ۱۷۵
- سه- کیفیت دستیابی به مفاهیم منطقی ۱۷۸
۲. تطبیق دو دیدگاه در این همانی شخصی ۱۷۸
- الف) تبیین مسئله این همانی شخصی (محل نزاع) ۱۷۸
- ب) دیدگاه منکران این همانی شخصی ۱۷۹
- ج) ملاک نفس به عنوان ملاک این همانی ۱۸۱
- د) ملاک تشخیص وجودی ۱۸۲
- ه) ملاک تشخیص وجودی این همانی در مقام ثبوت یا اثبات؟ ۱۸۴
- و) نقد ملاک تشخیص وجودی این همانی ۱۸۶

مقدمه

دغدغه حیات پس از مرگ، چیزی نیست که بتوان به راحتی از کنار آن گذشت. اگر نگوییم که این مسئله، اساسی‌ترین دغدغه بشر است، به جرئت می‌توان ادعا کرد که از اساسی‌ترین آن‌هاست. نگاهی به آثار باقی‌مانده از تمدن‌های کهن در طول تاریخ و در اقصا نقاط جهان، بهترین گواه بر این حقیقت است.

حس نیاز به جاودانگی را نمی‌توان در زمره احساسات غیر واقعی و کاذب برشمرد. این حسی است که می‌شوراند، بر می‌انگیزاند و روان آدمی را می‌خواند تا بالاخره به آن پاسخی درخور دهد. این‌گونه است که پیامبران بزرگ الهی و بزرگان علم و فرهنگ، هریک به تکاپو افتاده‌اند که پاسخی قانع‌کننده به این نیاز حقیقی بیابند. هم در کتاب‌های مقدس ادیان الهی و هم در آثار حکما و فلاسفه بزرگ جهان، به مرگ و ماهیت آن پرداخته شده است. البته در این میان هستند کسانی که منکر هرگونه حیات پس از مرگ‌اند و چیزی به نام جاودانگی را به سخره می‌گیرند. دیوید هیوم، فیلسوف شکاک اسکاتلندی، از این فلاسفه است که با توجه به نفی جوهر نفسانی به عنوان ملاک این‌همانی هویت شخصی و نفی هرگونه حقیقتی تحت این عنوان، حیات پس از مرگ را نیز انکار

می‌کند. برای یافتن پاسخ و راه حل در مقابل این دسته از فلاسفه، متوسل شدن به آیات و روایات، چندان به صواب نیست؛ بلکه باید از مبانی فلسفی محکم و متقن در پاسخ به استدلال‌های آنان کمک گرفت. مرحوم علامه طباطبائی رحمته الله در این بخش می‌تواند بهترین انتخاب باشد. وی حکیمی است که مبانی فلسفی و معرفت‌شناسی صدرایی را به خوبی هضم کرده و در استفاده از آن برای حل مشکلاتی با این شکل و شمایل کاملاً توانمند است. در این نوشتار، می‌کوشیم مبانی فلسفی و معرفتی این دو فیلسوف را در این باره مورد کندوکاو قرار دهیم.

بیان مسئله

این تحقیق، عهده‌دار پاسخ دو فیلسوف از دو حوزه متفاوت فکری یعنی دیوید هیوم و علامه طباطبائی به مسئله این‌همانی شخصیت، اولاً از دیدگاه‌های هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی دو فیلسوف است که ایجابی است یا سلبی و سپس با توجه به پاسخ‌ها، دلایل و توجیهات این دو فیلسوف و انتقاداتشان از یکدیگر چیست و ثانیاً از منظر منکر و معتقد به این‌همانی شخصیت، چه رابطه‌ای باید بین شخص در دو زمان یا در دو مقطع باشد تا این‌همانی وجود یا عدم آن اثبات گردد. از این رو، مسئله در این پژوهش، بررسی این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی از دیدگاه دیوید هیوم و علامه طباطبائی است.

پیشینه تحقیق

تحقیق پیش‌رو در خصوص «این‌همانی هویت شخصی» از منظر دو فیلسوف بزرگ جهان، دیوید هیوم - فیلسوف شکاک و تجربه‌گرای

اسکاتلندی - و مرحوم علامه سید محمد حسین طباطبائی رحمه الله است که فیلسوفی در شمار فلاسفه صدرایی، و از بزرگ‌ترین شارحان و نظریه‌پردازان به حساب می‌رود. تا کنون کار تطبیقی بین این دو فیلسوف در این رابطه خاص صورت نگرفته است.

ضرورت تحقیق

روشن شدن وضعیت این‌همانی هویت شخصی، امروزه از مهم‌ترین دغدغه‌های مدافعان جاودانگی و حیات پس از مرگ است. می‌توان به جرئت گفت که پیش‌فرض بسیاری از فلاسفه ذهن معاصر، نفی دوگانه‌انگاری ذهن و بدن، و نفی هرگونه حقیقت مجردی به نام «نفس» است. اگر ما بتوانیم بر اساس مبانی معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی متقن و قابل قبولی، وجود این حقیقت را به عنوان ملاک این‌همانی هویت شخصی به اثبات برسانیم، می‌توانیم گام‌های بعدی را برای تبیین ضرورت حیات پس از مرگ به لحاظ فلسفی برداریم. از این رو، به نظر می‌رسد که چنین پژوهش‌هایی ضرورتی انکارناپذیر دارند.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

دیدگاه دیوید هیوم و علامه طباطبائی در این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی چیست؟

سؤالات فرعی

۱. معنای این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی چیست؟
۲. دیدگاه دیوید هیوم در این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی چیست؟

۳. دیدگاه علامه طباطبائی در این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی چیست؟
۴. ملاک‌های این‌همانی شخصیت دنیوی و اخروی کدام‌اند؟
۵. دلایل دیوید هیوم در رد این‌همانی کدام‌اند؟
۶. نقد علامه طباطبائی بر دیدگاه مادیین در انکار وجود نفس مجرد چیست؟
۷. بر مبنای علامه طباطبائی، دیدگاه دیوید هیوم در مسئله چگونه نقد می‌شود؟

فرضیه تحقیق

۱. در دیدگاه دیوید هیوم، این‌همانی شخصیت و امر ثابت، وجود ندارد.
۲. در دیدگاه علامه طباطبائی، این‌همانی شخصیت وجود دارد.
۳. دیوید هیوم، این‌همانی شخصیت را ناشی از ادراکات جزئی و متغیر و متمایز ذهن می‌داند.
۴. علامه طباطبائی، اصالت این‌همانی شخصیت را نفس می‌داند.